

Никола Петковић*
Јелена Димитријевић**
Мирјана Ђорђевић***

СЕКСУАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА ДЕЦЕ – ТЕОРИЈСКИ МОДЕЛИ ЕКСПЛНАЦИЈЕ

Апстракт: Проблематика сексуалног насиља над децом већ неколико деценија представља предмет озбиљних научних истраживања. Сем тога, то је тема која последњих година заокупља и пажњу шире јавности, како у свету, тако и у нашем друштву. Међутим, домаћи аутори се до сада нису озбиљније бавили етиологијом и психодинамиком педофилије. Истовремено, постоји обиље литературе, превасходно иностране, која је управо оријентисана на експланацију етиологије различитих видова сексуалне злоупотребе деце, са фокусом на етиолошке димензије педофилије и карактеристике извршилаца.

Рад има за циљ да на основу прегледа и анализе доступне домаће и стране литературе прикаже водеће научне теорије и концепције које нуде објашњење феномена сексуалне злоупотребе деце. Тако ће у првом реду бити дат приказ биологистичких приступа експланације, Финкелхоровог прекондиционалног модела, квадрипартитног модела Хала и Хиршмана, као и радова Елиота који објашњавају природу злоупотребе дечије порнографије.

Кључне речи: сексуална злоупотреба, деца, педофилија, етиологија, теорије

Уводна разматрања

Сексуална злоупотреба деце последњих година представља тему која значајно заокупља пажњу јавности у Србији. Све чешћи извештаји о случајевима инцестуозног насиља, злостављања деце са интелектуалном ометеношћу, као и случајеви поседовања и дистрибуције дечјих порнографских снимака поставили су бројна питања о могућностима разумевања наведених појава.

Чињеница да су се међу ухапшенима за наведена кривична дела, у Србији, само током 2010. и 2011. године, нашли студенти, школски наставници али и личности које су носиле значајан друштвени углед, уне-

---

* Петковић Никола – докторант на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију, e-mail: nikola82petkovic@yahoo.com

** Димитријевић Јелена – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, e-mail: jexi1210@gmail.com

*** Ђорђевић Мирјана – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, e-mail: mira.djordjevic81@gmail.com

ла је додатну конфузију и неразумевање мотива починилаца датих дела (Петковић, Ђорђевић, 2011).

Осврнувши се на новинске чланке током овог периода и застрашујуће извештаје о сексуалном насиљу над децом, који су имали чак и смртни исход, понављано су се у јавним расправама постављала питања: Како неко може да доживи сексуално узбуђење са дететом? Шта је то што некога наведе да силује дете? Како је могуће да су дечји порнографски снимци некемо сексуално привлачни?

Сумирајући претходне наводе, мора се напоменути да проблематика сексуалног насиља над децом већ неколико деценија представља предмет научних истраживања (Finklehor, 1984; Blanchard, 2003; Ward et al., 2006; Cantor et al., 2007; Ryan et al., 2010). Међутим, анализирајући садржаје доступне и прилично обимне литературе, стиче се утисак значајне неуједначености ставова аутора и разноликости закључака.

Такође, занимљиво је нагласити да и поред важности поменуте теме, домаћи аутори нису озбиљније посвећивали пажњу експланацији етиологије педофилије и психодинамици самих насилника, већ су се углавном оријентисали према виктимолошким темама. Међу малобројним домаћим радовима из ове области, истичу се истраживања ауторке Крон (2009) и Радуловић (2010), чији садржаји доприносе разумевању ове проблематике.

Поштујући наведено, аутори и постављају циљеве овог рада. Наиме, на основу анализе, домаће и стране литературе у даљем тексту, биће представљене водеће научне теорије које нуде објашњење феномена сексуалне злоупотребе деце. Међу представљеним теоријама налазе се: приказ биологистичког приступа експланације, Финкелхоровог прекондиционалног модела, квадрипартитни модел Хала и Хиршмана, као и радови Елиота који објашњавају природу злоупотребе дечје порнографије.

Појмовни оквир, феноменолошке различитости и проблематика узрочности

Одређивање етиологије сексуалне злоупотребе деце представља сложени задатак, пре свега због чињенице да дати појам обухвата прилично хетерогену групу појава, са таквим степеном феноменолошких различитости које постављају питање да ли се уопште може говорити о сексуалном насиљу над децом као јединственом ентитету (Радуловић, 2010).

Могућност хетеросексуалног, хомосексуалног избора објекта, као и значајних различитости у погледу узраста деце која се перципирају у сексуалном контексту (инфантифилија, ефебофилија) условљаваће последично и различита каузална објашњења. Ако овоме додамо различитости на нивоу испољене физичке агресије (пенетративни, непенетративни, експлоатативни или садистички тип односа), злостављања деце у инцестуозном или ванпородичном оквиру, као и честу ситуацију према којој насилници не показују ексклузивну сексуалну привлачност према деци, свеобухватно објашњење узрочности чини се све даљим (Крон, 2009; Раудуловић, 2010).

Финално, међу проблемима одређивања оквира сексуалног насиља над децом налазе се и друштвено-културолошки фактори, који у појединим друштвима, насупрот очекиване прохибиције сексуалних односа са малолетницима, на различите начине подстичу овакве форме насиља (Петковић и сар., 2010). Тако, примера ради, чак иако би заобишли разматрање познате праксе у различитим исламским земљама које практикују рану брачност, занимљиво је да велики број европских земаља прохибитује сексуалне односе са малолетницима на узрасту од свега четрнаест година, а Шпанија тек са тринаест.¹

Управо у том смеру, иако у литератури егзистирају различити термини за ову комплексну појаву, у даљем тексту концепт сексуалне злоупотребе деце посматраће се у контексту појма *pedophilia erotica*, који се везује за рад аустријског психијатра Ричарда фон Крафт-Ебинга (Krafft-Ebbing, 1886), а који крајем 19. века у књизи *Psychopathia sexualis (Pscyshopathia Sexualis: eine Klinisch-Forensische Studie)* први представља значајне форензичко-психијатријске аспекте сексуалне злоупотребе деце.

Пратећи етимологију речи, педофилија (*παιδοφιλία*) на изворном грчком језику означава љубав или пријатељску љубав према деци. Па ипак, савремени оквир разматрања овај појам перципира пре свега кроз димензију романтизованог, сексуализованог односа са децом, дајући му значајне криминолошке импликације.

Према дефиницији DSM-IV-TR (APA, 1994) педофилија подразумева постојање интензивних сексуалних фантазија, као и сексуалних активности, особе која је стара најмање 16 година, а чије су фантазије и активности усмерене на препубесцентну децу (узраста 13 година или млађе) током периода од најмање шест месеци. Додатно, да би се поставила дијагноза педофилије особа мора бити бар пет година старија од детета.

¹ www.ageofconsent.com/ageofconsent.html

Биолошки и неуропсихолошки приступи експланације педофилије

Према наводима Кантора и сарадника (Cantor et al., 2007), педофилија представља поремећај који је пре свега узрокован биолошким чиниоцима у раном развоју, а који имају значајне импликације на даље когнитивно функционисање и сексуалну оријентисаност. Наиме, истраживање поминутог аутора, у коме је утврђивана корелација између телесне висине и педофилских тенденција, може се сврстати у низ веома хетерогених истраживања која су етиолошку потрагу усмерила ка биолошким каузалним димензијама.

Ослањајући се на хипотезу према којој телесна висина представља не само рефлексију генетских диспозиција већ и одраз услова раног па и интраутериног развоја, Кантор и сарадници (Cantor et al., 2007) представљају неубедљиве резултате према којима су педофили у просеку за два центиметра нижи од неделниквентне популације, имплицирајући последичне неуропсихолошке секвеле.

Пратећи исту трајекторију потраге за могућим етиолошким факторима, Бланшард (Blanchard et al., 2003) представља резултате студије према којој педофили имају значајно већу стопу трауматских повреда главе пре тринаесте године. Тако, наглашавајући овај период као значајан у неуроразвојном смислу, исти аутор налази да ране повреде главе могу објаснити и когнитивне дисторзије, нижи количник интелигенције, као и честу рану дијагнозу хиперкинетског поремећаја педофила. Међу аргументима који потврђују тезу о неуроразвојној пертурбацији Бланшард (Blanchard et al., 2007) наводи и податке према којима педофили, осим снижених интелектуалних потенцијала, показују и значајнију присутност леворукости.

Валтер и сарадници (Walter et al., 2007) применом функционалне магнетне резонанце (fMRI) тестирали су хипотезу према којој педофили показују измењену неуралну активност у хипоталамусу и латералном префронталном кортексу приликом визуелне еротске стимулације. Тако компарирајући резултате fMRI 13 педофила и 14 особа нормалне сексуалне оријентације, дати аутор наглашава редуковану активацију вегетативно-аутономних кортикалних регија педофила, приликом приказивања еротских садржаја који укључују одрасле особе, потврђујући на тај начин мању заинтересованост ових особа за одрасле сексуалне објекте.

Истражујући поље биохемијске психијатрије, Маес (Maes, 2001) у свом раду указује и на значај метаболизма серотонина, чији снижени ниво игра значајну улогу у поремећају контроле импулса. Па ипак, како то наводи исти аутор, идеја о ефектима овог неуротрансмитера нема значајнију ем-

пиријску потврду на узорку педофила, нити се може тврдити да би овакве промене серотонина биле специфичне само за дату популацију.

Финално, Тери и Талон (Terry and Tallon, 2004), дајући преглед литературе која се бави темом сексуалне злоупотребе деце, представљају низ истраживања која указују на могући значај андрогених хормона и хромозомских аберација, попут Клинефелтеровог синдрома у развоју сексуално-насилног понашања. Па ипак, као и за већину претходно наведених хипотеза, хормонално-хромозомски концепт, осим могућих објашњења појачавања сексуалног нагона, као и појаве агресивног сексуалног понашања, чини се да не пружа довољно разумевање природе сексуалне атракције према деци.

Прекондиционални модел сексуалне злоупотребе деце

Указујући на ограничења једнофакторских теорија које су покушале дати објашњење феномена сексуалне злоупотребе деце, Дејвид Финклекор (Finklehor, 1984) осамдесетих година прошлог века креира свеобухватни, мултифакторски модел експланације овог сложеног, криминалног понашања. И мада је сам концепт формулисан пре скоро три деценије, једноставност дизајна и значајне импликације га чине и данас атрактивним и примењивим у третманским опцијама намењеним педофилима (Ward et al., 2006).

Истичући да термин педофилија обухвата како сва контактна сексуализована понашања са децом, тако и димензију фантазматских садржаја овог типа, поменути аутор покушао је да да одговоре на питања: а) зашто/како одређене особе налазе емотивну гратификацију из сексуалног односа са дететом, б) зашто/како одређене особе могу да доживе сексуално узбуђење са дететом, в) зашто одређене особе бивају фрустриране или инхибиране у напорима постизања сексуалне и емоционалне гратификације са нормативно примерним сексуалним објектима и г) зашто конвенционалне социјалне норме и рестрикције нису довољне у одвраћању насилника да имају сексуалне односе са децом (Finklehor, Araj, 1986).

Поштујући значајну хетерогеност психосоцијалних атрибута педофила, Финклекор (1984) износи став да покушај експланације овог феномена мора носити и одговарајућу флексибилност теорије, а која се може прилагодити поменутој разноликости. Управо у том контексту, прекондиционални модел обухвата четири фактора, који у различитим варијацијама могу носити разумевање специфичности феноменологије сексуалне злоупотребе деце. Вард

(Ward et al., 2006) наводи да сами фактори могу остваривати сложене моделе интеракције делујући комплементарно, антагонистички или синергетски, појачавајући потенцију специфичног фактора.

Сумирајући претходно, емоционална конгруенција, сексуално узбуђење, блокираност и дезинхибираност, чиниће узрочне факторе Финклекоровог модела који у даљој елаборацији бивају позиционирани у четири кључна предуслова сексуалног насиља. Тако Ријан (Ryan et al., 2010), дајући критички осврт на дату теорију, указује на секвенцијалну структуру поменутих предуслова истичући постојање а) мотивисаног напасника, б) превладавање унутрашњих инхибиција, в) превладавање екстерних препрека и, коначно, г) превладавање отпора самог детета односно жртве.

Као значајно за напоменути поставља се и то да прва три фактора (емоционална конгруенција, сексуално узбуђење, блокираност) према овом моделу објашњавају проблематику првог предуслова односно мотивацију насилника, док четврти фактор (дезинхибираност) објашњава динамику превладавања унутрашњих инхибиција. Трећи и четврти предуслов, како то Финклекор наводи, представљају само социјалне и ситуационе компоненте утицаја на сам чин злостављања.

Предуслов I – Мотивација педофила

Значај Финклекоровог модела према О Рајлију (O'Reilly, 2004) лежи у чињеници да сам модел не нуди дефинитивну листу делујућих фактора већ представља пре свега концептуални оквир класификације различитих теоријских објашњења. Тако елаборирајући проблематику појма емоционалне конгруенције, Финклекор и Араји (Finklehor, Araj, 1986) указује на специфичну везу између емоционалних потреба педофила и самих карактеристика детета, објашњавајући могуће трајекторије емоционалне сатисфакције коју педофили добијају из сексуалног чина овог типа (Ward et al., 2006).

Остајући у истом контексту, међу датим објашњењима емоционалне графикације Финклекор представља концепт према коме педофили кроз сексуални однос са дететом компензују ниско самопоштовање, развијајући осећање моћи, омнипотенције и контроле. Позивајући се на Столерову теорију сексуалне девијантности (Stoler, 1975) и концепт идентификације са агресором, сам сексуални однос са дететом може, према Финклекору, имати и карактер поновног реидигравања трауматизујућих искустава из детињства, где сада, у измењеној констелацији снага, напас-

ник превазилази раније доживљена осећања срама и немоћи (Morrison, 1994).

Поред даљег навођења појединих психоаналитичких концепција и објашњења педофилије кроз појмове нарцизма и пројекције селфа, већи значај у објашњењу емоционалне конгруенције Финклекор потенцијално налази и ван саме индивидуе, односно у социо-културолошким атрибутима. Тако пратећи радове феминистичких аутора, прекондиционални модел емоционалну гратификацију објашњава кроз комплементарност социјалних улога у којима културолошки диригована доминантна улога мушкараца подржава избор мањег и слабијег партнера, где јасно деца са свим својим атрибутима постају последично погодан сексуални објект (Finklehor, Araj, 1986).

Други фактор експланације обухваћен овим моделом односи се на само сексуално узбуђење које педофили доживљавају у односу са децом. Наиме, указујући на неоправданост покушаја појединих истраживања да педофилију представе као десексуализовани злочин који се искључиво базира на представи доминације и моћи, Финклекор (Finklehor, Araj, 1986) наглашава аутономију сексуалног импулса ван контекста емоционалне сатисфакције.

Прегледом представљених теоријских објашњења поново се враћамо на позицију према којој прекондиционални модел нуди само концептуални оквир класификације постојећих теорија, али не и дефинитивне одговоре (Ward et al., 2006). У том смислу Финклекор елаборира као могуће путеве разумевања сексуалног узбуђења при контакту са децом иманентни полиморфизам сексуалне атракције, према којем перципирање деце у сексуалном контексту представља урођени атрибут самог нагона, а који се кроз условљавање, потискивање, односно социјализацију касније купира или модификује.

Међу даљим могућим објашњењима развоја девијантног обрасца сексуалног узбуђења поставља се и неколико различитих модела раног маладаптивног учења и условљавања. Тако О' Рајли (O'Reilly, 2004) у овом контексту наводи значај а) раног сексуалног, физичког или емоционалног злостављања, б) одрастања у породици у којој су деца била жртве сексуалног насиља, в) интерпретацију емоционалног одговора детета као израз жеље, сагласности и уживања у сексуалном чину, г) ефекат биолошких фактора, а пре свега хормоналних и хромозомских аберација које предиспонирају развој девијантне сексуалности, д) постојање ранијег искуства сексуалног узбуђења у контакту са децом које се кроз мастурбативне фантазије учвршћује као трајни образац сексуалности и њ) изложеност

сексуалним садржајима који укључују децу, било кроз форму дечије порнографије или прогресивно еротизујуће културе која обухвата и дечије представе.

Остајући у равни мотивације, Финклекор и Араји (1986) приказом трећег фактора, блокираности, пружају објашњење немогућности педофила да остваре сексуалну и емоционалну сатисфакцију у односу са одраслим, примереним партнерима. Тако даљи наводи у овом контексту разматрају едипалну проблематику, страх од жена и кастрациону анксиозност међу могућим факторима блокаде поменуте партнерске графикације. Па ипак, ови аутори (1986) посебно наглашавају разлику између поменутих теорија које објашњавају пре свега развојни модел блокираности и такозваних ситуационих варијабли, које долазе до изражаја у инцестуозним релацијама. Тако, рецимо, брачни проблеми и сексуална неприступачност партнера могу, према истом аутору, представљати објашњење зашто очеви, који су иницијално оријентисани према одраслим партнерима, сексуализовано перципирају своје ћерке на раним узрастима.

Конечно, међу датим објашњењима овог фактора нотиране су и расправе о дефициту социјалних вештина педофила, а као концепција која налази значајну подршку и у новијим, савременим истраживањима.

Предуслов II – Превладавање унутрашњих инхибиција

Према О' Рајлију (O'Reilly, 2004), прекондиционални модел претпоставља могућност постојања мотивисане индивидуе која перципира децу у сексуалном контексту, али која због (довољно) снажних унутрашњих инхибиција не испољава девијантно понашање. Наиме, приказујући секвенцијални карактер сексуалног насиља, Финклекор и Араји (1986) указују да је други неопходан предуслов злоупотребе деце превладавање управо поменутих унутрашњих инхибиција.

Сходно ранијим наводима о структури датог модела и факторима који су груписани у оквиру истог, поменути аутор у ову раван расправе уводи и четврти делујући фактор, односно дезинхибираност. Тако у прегледу могућих објашњења и варијабли које остварују дезинхибиторни утицај налазимо: а) слабу контролу импулса, б) сенилност, в) злоупотребу наркотика и алкохола, г) психотицитет, д) срединске стресоре попут губитка посла, раскида емотивне везе или туговања, ђ) културолошке факторе који промовишу патријархална права и породичну организацију и е) злоупотребу дечије порнографије.

У оквиру ове дискусије занимљиво је напоменути и објашњења која нуде разумевање појединих случајева инцестуозног злостављања према којима усвајање детета (небиолошко родитељство), или дуже одсуство оца у току раног детињства, може бити фактор којим се активирају дезинхибиторни механизми, те којим се коначно даје оправдање перципирања сопственог детета као погодног сексуалног објекта (Finklehor, Araji, 1986).

Објашњавајући ефекте различитих трајекторија когнитивних дисторзија педофила, Вилсон (Wilson, James, 2007) наводи као честе рационализације да деца и на раном узрасту желе и уживају у сексуалним односима, да их такве радње не повређују, а како су мала неће се ни сећати касније тих збивања. Међу објашњењима педофила која носе дезинхибиторну димензију, налазе се и коментари да су сексуална понашања заправо део бенефитне едукације која је примеренија да се одиграва унутар породице него са неким „лошим странцем“, или кроз идеје да сви људи посматрају децу сексуализовано, што потврђује и велика понуда и потражња дечије порнографије на интернету.

Предуслов III – Превладавање спољашњих препрека

Постојање мотивисаног, дезинхибираног педофила, претпоставља у даљем циклусу насиља превладавање спољашњих препрека, односно елиминацију варијабли које могу превенирати сам чин злостављања (Wilson, James, 2007; Sheldon, Howitt, 2007). Тако, док сексуално насиље које почине адолесценти над децом можемо уобичајено посматрати у контексту ситуационог опортунитета, одрасли насилници обично приступају по одређеном плану како би дошли у погодну прилику непосредног контакта са дететом (Morrison, 2003).

Разматрајући чиниоце који остварују функцију спољашњих препрека сексуалном насиљу, обично говоримо о трећим особама, односно мајци, рођацима, комшијама или лицима која су задужена за бригу и старање о детету. Па ипак, њихов протективни и превентивни капацитет може бити значајно компромитован. У истом контексту Вилсон (Wilson, James, 2007) међу факторима који снижавају протективне снаге наводи и то да погрешна медијски презентована слика о педофилима као садистичким монструмима ствара збуњујућу, дисонантну слику са брижним и неретко пријатним особама, каквима се често опажају они који касније почине ову врсту насиља.

У контексту претходних навода свакако можемо разумети и ситуацију у којој се насиље не врши само над дететом већ и над мајком, тако да чак и када је злостављање примећено, претње, страх и физичка принуда могу спречити даље интервенције и пријављивање злостављања.

Предуслов IV– превладавање отпора самог детета

И мада педофили могу примењивати различите манипулативне стратегије како би минимизирали спољашњу супервизију, сам чин злостављања нужно захтева и превладавање потенцијалних отпора самог детета. Наиме, како то наводи Банистер (Bannister, 2003), познато је да у вишечланим породицама нека деца могу избећи ову врсту насиља, с обзиром на то да педофили траже пре свега погодне жртве које пружају мали ниво отпора.

Тако, према наводима Пецоре и Витакера (Pecora and Whittaker, 2009), деца могу побећи од насилника испољивши директан отпор, или кроз индиректна понашања, изражавајући став асертивности, самопоуздања и неповредивости.

Наравно, мора се нагласити да дечији капацитети често нису довољни да би препознали намере насилника и адекватно му се супротставили. Добро је познато да сам приступ жртви често подразумева пре свега стицање поверења детета, те злоупотребу истог кроз оствареност „посебног односа“. Коначно, како поједине форме злостављања не морају носити физичку непријатност, деца у раним узрастима неће увек разумети природу сексуалних понашања, учвршћујући став да у тако „посебном односу“ треба да учине шта се од њих тражи и очекује (Петковић, Ђорђевић, 2011).

Квадрипартитни модел сексуалне злоупотребе деце

Квадрипартитни модел Хала и Хиршмана (Hall and Hirschman, 1991, 1992) оригинално је дизајниран како би објаснио сексуално насиље према одраслим женама. Па ипак, прецизирањем четири посебно вулнерабилна мотивациона прекурсора, која су наглашена овом теоријом, поменути аутори покушали су да дају и објашњење етиолошких перспектива сексуалне злоупотребе деце.

Поново, иницијално полазиште теорије заснивало се на критици да до тада креирани једнофакторски модели експланације не нуде адекватно разумевање хетерогених атрибута педофила, нити омогућавају добру основу за креирање ефективних третманских опција (Ward et al., 2006). Тако настојећи да дају свеобухватни приступ, Хал и Хиршман (Hall and Hirschman, 1991) истичу психолошки утицај сексуалног узбуђења, когнитивне дисторзије, ефективну дисконтролу и карактеристике личности као кључне компоненте утицаја сексуалне злоупотребе деце. Истовремено, прва три фактора у датом моделу представљена су као ситуационе компоненте које се активирају у адекватном сетингу, док карактеристике личности представљају трајну, каузалну варијаблу (Craig et al., 2008).

Компонента I – Психолошки утицај сексуалног узбуђења

Разматрајући значај сексуалног узбуђења, О' Рајли (O'Reilly, 2004) истиче да се сексуално насиље над одраслим женама не мора нужно разматрати у равни девијантног нагона, с обзиром на то да је исти управљен према подобном сексуалном објекту и подразумева идеју биолошки нормативног сексуалног чина. Ипак, чињеница да се дате пулзије код педофила задовољавају без уважавања подобности партнера или евентуалне штете која се наноси детету наводи на закључак могућег постојања снажне легуре сексуалног и агресивног нагона, уз додатне атрибуте девијантности. У истом контексту оваква сједињеност може водити томе да сама агресивна понашања постану извор сексуалног узбуђења, чиме се код ове категорије насилника може објаснити и већи број жртава.

И мада Хал и Хиршман (Hall and Hirschman, 1992) посебно наглашавају значај сексуалног узбуђења у етиологији злоупотребе деце, критички осврт Варда са сарадницима (Ward et al., 2006) указује да су налази савремених студија у овој димензији прилично неконзистентни.

Компонента II – Утицај когнитивних дисторзија

Поштујући значај доживљене сексуалне експлицитације у управљању насилничким бихејвиоралним обрасцима, четворофакторски модел истиче да сам нагон нема искључиво и аутономно деловање, већ да доживљај истог подлеже накнадној когнитивној евалуацији у којој починалац вага између нивоа претње и потенцијалне графикације (Bolen, 2001).

Објашњавајући етиологију сексуалне злоупотребе деце Хал и Хиршман (Hall and Hirschman, 1992) наглашавају да управо дисторзованост когнитивног процеса представља кључни фактор експланације самог отпочињања злостављања, али и његовог одржавања кроз време. Тако раније поменути коментари педофила о интенциозно провокативном и заводљивом понашању деце, као и развијеном капацитету да промишљено дају сагласност са киме ће ступати у сексуалне односе, представљају део уобичајеног репертоара оправдања.

Финално, разматрајући карактеристике злостављача код којих се наведени фактор поставља као доминантни, Вард (Ward et al., 2006) истиче значајнији удео инцестуозне оријентације, високог нивоа планирања, те ретка импулсивна понашања.

Компонента III – Афективна дисконтрола

Значајно место у објашњавању етиологије сексуалне злоупотребе деце према Халу и Хиршману (Hall and Hirschman, 1992) представљају и посебно наглашена афективна стања попут депресије, анксиозности или агресивности. Тако ситуације у којима притисак поменутог емоционалног квалитета постане исувише снажан могу довести до превладавања унутрашњих инхибиција, односно осећања кривице и емпатије.

Један од значајних проблема емоционалног менаџмента сексуалних насилника, како то наводи Вард (Ward et al., 2006), лежи и у немогућности да се препознају сопствена осећања, те да се примене ефективни и примерени модели редукације емоционалног доживљаја. Примера ради, осећање усамљености може бити погрешно идентификовано као потреба сексуалне гратификације, или се пак девијантно сексуално узбуђење може (неуспешно) ублажавати кроз мастурбативне фантазије. У истој равни разматрања може се посматрати и употреба алкохола или наркотика, а са циљем купирања угрожавајуће и преплављујуће анксиозности.

Конечно, како то наводи Болен (Bolen, 2001), сексуални насилници, који су доминантно мотивисани на овај начин, чине своје злочине у контексту опортунитета, непланирано, насилно и предаторски, уз алкохол и стрес као често преципитирајуће чиниоце.

Компонента IV – Карактеристике личности

Психолошки утицај сексуалног узбуђења, когнитивне дисторзије и афективна дисконтрола представљају чиниоце који, према квадрипартитном моделу, условљавају појаву сексуалне злоупотребе деце. Па ипак, дејство поменутих елемената може бити значајно ослабљено специфичним карактеристикама личности, водећи значајно већој вероватноћи сексуално насилног понашања (Hall and Hirschman, 1991).

Према Варду и сарадницима (Ward et al., 2006), увођењем четвртог фактора, дати модел покушао је да интегрише пре свега развојну компоненту, односно да да објашњење имплицитног ефекта раних искустава. Тако у истом контексту историја породичног насиља, развод родитеља као и искуство личног злостављања, може водити афектираном развоју социјалних вештина и вештина адаптације, контроле импулса, хроничној злоупотреби психоактивних супстанци, као и генерално антисоцијално умереном понашању.

Финално, посматрано у контексту дате типологије, педофили, код којих је ова димензија наглашено проминирајућа, чине посебно виолентне злочине, кроз дуг временски период, уз најслабија прогностичка предвиђања у домену евентуалне рехабилитације.

Интернет злоупотребе дечије порнографије – могућности разумевања

Злоупотреба дечије порнографије представља озбиљан криминолошки проблем који са развојем интернет технологија показује изразиту експанзију (Станић, 2007; Петковић и сар., 2010). Тако стотине хиљада фотографија и филмских записа експлицитних форми злостављања деце сведоче о постојању озбиљне секвенцијалне виктимизације којој је изложено на хиљаде жртава. И мада је јасно да производња и дистрибуција дечије порнографије налазе значајно место у структури организованог криминала, са високим приходима који се остварују у илегалној трговини, кључни моменат разумевања ове појаве свакако лежи у објашњењу природе велике потражње, односно мотива самих конзумента.

Управо у том контексту Елиот (Elliot, Beech, 2009), представљајући концепт Вардове интегративне теорије, примењене у поменутом оквиру, истиче: а) значај неуспешности селф-регулаторне контроле, б) социјалне проблеме, в) антисоцијалне когнитивне моделе и г) девијантне моделе

сексуалних интересовања, као значајне факторе разумевања конзумације дечије порнографије.

Селф-регулаторна контрола

Селф-регулативна контрола према Елиоту (Elliot, Beech, 2009) подразумева специфичан сет активности које учествују у контроли импулсивног понашања и менаџменту тешких, оптерећујућих емоционалних стања. При томе, пратећи резултате различитих истраживања, која су имала за циљ да утврде путеве редукције анксиозности, депресије и стреса, интернет активности су се поставиле као често присутан механизам емоционалне регулације (Morahan-Martin, Schumacher, 2000).

Поштујући претходне наводе, поменути аутор истиче да посматрање порнографских садржаја, па и дечије порнографије, управо може имати за циљ успостављање психолошке дистанце у односу на ситуацију емоционалног реалитета, те успостављање квазипротективне гратификације у контексту сексуалног узбуђења и мастурбације.

У даљој анализи психолошких квалитета, посебно занимљив атрибут оних који уживају у оваквој врсти недозвољених материјала представља чињеница значајног занемаривања могућих последица преузимања и поседовања порнографских материјала, те коначне детекције од стране надлежних органа и предвиђених пеналних мера.

Са друге стране, експланацију оваквих понашања можемо пратити и кроз наводе Радуловићеве (2010) која у свом раду представља познати термин „feeding pig“ или храњена свиња, а којим се артикулише специфична психопатска тенденција педофила за неодложним тренутним задовољењем потреба, без значајног предвиђања последица или вагања алтернатива.

Напоследку, конзумација дечије порнографије поставља кључно питање на које, чини се, још увек немамо одговор, а то је да ли посматрање оваквих садржаја коначно води и већој вероватноћи стварног насилног понашања и коначне примарне виктимизације деце. Тако пратећи интернет изворе, представници америчког ФБИ-а представљају извештаје према којима се они који поседују/конзумирају дечију порнографију у 30% случајева и одлуче на конкретан чин сексуалног злостављања детета. Па ипак, ако би се водили простом математиком, постављамо се пред дилемом да ли посматрање деце у сексуалним активностима повећава ризик од развоја сексуално-виолентних образаца, или у 70% случајева овакав

механизам представља патолошки/погрешан, али ефикасан вид контролесања једнако патолошки дисторзованог нагона?

Социјални проблеми

Социјални проблеми конзумента дечије порнографије у Елиотовом раду (Elliot, Beech, 2009) представљени су кроз две линије разматрања. На једној страни, дефицит социјалних вештина и проблеми у започињању и одржавању емоционалне и сексуалне везе са одраслим партнерима, представљени су као фактор који може усмерити педофиле ка анонимном, значајно мање угрожавајућем, фантазматском свету онлајн односа. При томе, постојање различитих врста популарних интернет причаоница и друштвених мрежа, данас обезбеђују вишеструке прилике за злоупотребе онима који налазе децу сексуално атрактивним. Међутим, не умањујући вредност Елиотових схватања, посебно занимљивим се постављају наводи Мидлтона (Middleton et al., 2006) који истиче и могућност формирања специфичних псеудоинтимних, фантазматских веза између конзумента и конкретног дечијег лика приказаног у порнографским материјалима, а као својеврсне компензације компромитованих релација са одраслим партнерима. Са друге стране, значајно је истаћи и то да афектираност уобичајених социјалних релација на интернету нуди и могућност накнадне репарације перцепцираног сопственог Ја кроз успостављање алтернативне, социјалне хијерархије у разгранатом свету педофилских форума и причаоница. Тако они који се налазе при врху ове лествице морају бити способни да пружају нове или ретке садржаје уз константно очување сопственог онлајн алтер-ега (Quayle, Taylor, 2003).

Антисоцијални когнитивни модели

Антисоцијални когнитивни модели представљају добро познату причу о когнитивним дисторзијама којима се обично оправдава сам чин насиља над дететом. У вези са тим, према Варду и сарадницима (Ward et al., 2000), сам концепт дисторзованости мисаоног процеса треба посматрати пре свега у равни иницијалне мотивације, односно имплицитних теорија према којима насилник у развојној димензији организује своје будуће понашање, а не као накнадне рационализације и оправдања.

Сумирајући претходно напомињемо да, осим честих коментара педофила да дечја порнографија није злочин јер су то „само слике“, као

и то да је овакво понашање ипак друштвено прихватљиво с обзиром на велики број људи који учествују у педофилској мрежи, изворе когнитивних дисторзија можемо наћи и у самој природи порнографских материјала. Тако порнографски материјали уобичајено приказују децу са осмехом или фацијалном експресијом која се може тумачити као уживање у сексуалном чину, а чиме се имплицитно и оправдава гледање, односно поседовање оваквих материјала од стране оних које сврставамо у категорију педофила.

Девијантни модели сексуалних интересовања

Занимљиво истраживање Сетоа и сарадника (Seto et al., 2006) представља податке према којима лица осуђена за интернет злоупотребу дечије порнографије, приликом фалометријских тестирања, три пута чешће показују педофилски образац узбуђења у односу на насилнике који имају историју контактне сексуалне злоупотребе деце. Иако испрва чудни, овакви резултати своје тумачење добијају пре свега у наглашавању способности контактних педофила да супримују сексуални нагон у току саме иницијације односа са дететом. Заправо, они се прилагођавају ситуационим околностима и могућностима будуће злоупотребе, док особе које уживају у дечијој порнографији, вођене девијантним сексуалним нагоном, прибегавају непосредном, тренутном задовољењу.

И мада значај сексуалног нагона остаје још увек недовољно јасан у сфери сајбер деликата, у завршним разматрањима ваља напоменути да савремена истраживања злоупотребу дечије порнографије све чешће смештају у оквире теорија адиктивног карактера које сексуални нагон разматрају у димензији зависности и компулзивности (Sheldon, Howitt, 2007).

Закључак

Истраживање етиолошких основа сексуалне злоупотребе деце/педофилије представља основно полазиште у креирању стратегија за супротстављање овом виду криминалитета. Стога, уколико се задржимо само на површини, односно на представљању феноменолошких карактеристика, без дубљег разматрања могућих фактора који доприносе настајању, развијању и егзистирању овог феномена, можемо претпоставити да неће доћи до значајнијих помака у области његовог сузбијања.

Приказани модели несумњиво потврђују да се у свету управо етиологији педофилије посвећује посебна пажња. Са друге стране, превентивни напори овог вида у Србији још увек су у заметку, те сматрамо да ће се дефинисањем јасних узрочних основа отворити и могућност организовања ефективног превентивног и протективног програмског оквира. Анализе ове врсте, усмерене на етиологију, свакако су неопходне и за успостављање адекватније антикриминалне политике, свуда, па и у нашем друштву.

У раду смо приказали низ занимљивих и, по нама, значајних истраживања, као и теоријских концепција усмерених на експланацију сексуалне злоупотребе деце, што нам је и био циљ. Свакако, овим прегледом и анализом нисмо исцрпили све постојеће етиолошке моделе о којима се дискутује у научним круговима, али верујемо да смо начинили значајан корак на путу изучавања етиолошких димензија сексуалне злоупотребе деце, те да ћемо мотивисати стручњаке да се подробније баве изучавањем ове озбиљне и несумњиво врло значајне теме.

Литература

- American Psychiatric Association (1994), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.), Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Bannister A. (2003), *Creative therapies with traumatized children*, London: http://books.google.com/books?id=wcBVtd6L_20Canddq=finkelhor+precondition+model+Bannister,+2003andsitesec=reviews Jessica Kingsley Publishers.
- Blanchard R., Kolla N., Cantor J., Klassen P., Dickey R., Kuban M. and Blak T. (2007), IQ, handedness, and pedophilia in adult male patients stratified by referral source, *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 19, 285–309.
- Blanchard R., Blanchard R., Kuban ME., Klassen P., Dickey R., Christensen BK., Cantor JM., Blak T. (2003), Self-reported head injuries before and after age 13 in pedophilic and nonpedophilic men referred for clinical assessment, *Archives of Sexual Behavior*, 32, 573–58.
- Bolen R. (2001), *Child sexual abuse: its scope and our failure*. New York: Plenum Publishers.

- Cantor J.M., Kuban M.E., Blak T., Klassen P.E., Dickey R., Blanchard R. (2007), Physical height in pedophilic and hebephilic sexual offenders. Sexual Abuse, *Journal of Research and Treatment*, 19, 395–407.
- Craig L., Browne K., Beech A. R. (2008), *Assessing Risk in Sex Offenders: A Practitioner's Guide*, England: John Wiley and Sons.
- Elliot A., Beech A. R. (2009), Understanding online child pornography use: Applying sexual offense theory to internet offenders, *Aggression and Violent Behavior*, 14, 180–193.
- Finkelhor D. (1984), *Child sexual abuse: New theory and research*, New York: The Free Press.
- Finkelhor D., Araj S. (1986), Eksplanations of pedophilia: A four factor model, *The Journal of Sex Research*, 22(2), 145–161.
- Hall G.C.N., Hirschman R. (1991), Toward a theory of sexual aggression: A quadripartite model, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59(5), 662–669.
- Hall G.C.N., Hirschman R. (1992), Sexual aggression against children: A conceptual perspective of etiology, *Criminal Justice and Behavior*, 19, 8–23.
- Krafft-Ebing R. (1886), *Psychopathia Sexualis*, Reprinted by Arcade Publishing, 1998, New York.
- Kron L. (2009), *Anatomija seksualne agresivnosti*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Maes M. (2001), Pedophilia: a biological disorder?, *Current Opinion in Psychiatry*, 14, 571–573.
- Middleton D., Elliott I.A., Mandeville-Norden R., Beech A. R. (2006), An investigation into the application of the Ward and Siegert Pathways Model of child sexual abuse with Internet offenders, *Psychology, Crime and Law*, 12, 589–603.
- Morahan-Martin J., Schumacher P. (2000), Incidents and correlates of pathological Internet use among college students, *Computers in Human Behavior*, 13, 13–29.
- Morrison T., Erooga M., Becket R.C. (1994), *Sexual offending against children—assessment and treatment of male abusers*, New York: Routledge.
- O'Reilly G. (2004), *Handbook of clinical intervention with young people who sexually abuse*, New York: Psychology Press.
- Pecora P. J., Whittaker J. (2009), *The child welfare challenge: policy, practice, and research*, New Jersey: Aldine Transaction
- Petković, N., Đorđević, M. (2011), Prevencija seksualne zloupotrebe dece, *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 1, 121–138.

- Petković, N., Đorđević M., Baloš V. (2010), Analiza stavova javnosti u Srbiji prema fenomenu seksualne zloupotrebe dece, *Temida*, 13(4), 61–82.
- Radulović D. (2010), Da li je pedofilija zaista zaseban entitet? U: Kovačević, J. and Vučinić, V. (ur.), *Smetnje i poremećaji: Fenomenologija, prevencija i tretman*, Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, 457–471.
- Quayle E., Taylor M. (2003), Model of problematic Internet use in people with a sexual interest in children, *Cyber Psychology and Behavior*, 6, 93–106.
- Ryan G., Lleversee T. F., Lane S. (2010), *Juvenile Sexual Offending: Causes, Consequences, and Correction*, New Jersey: John Wiley and Sons.
- Seto M.C., Cantor J.M., Blanchard R. (2006), Child pornography offences are a valid diagnostic indicator of pedophilia, *Journal of Abnormal Psychology*, 115, 610–615.
- Sheldon K., Howitt D. (2007), *Sex offenders and the Internet*, New York: John Wiley and Sons.
- Stanić I. (2007), Dječija pornografija, *Pedagoška stvarnost*, 53(3-4), 324–346.
- Stoller R. J. (1975), *Perversion: the erotic form of hatred*, New York: Pantheon Books.
- Terry K.J., Tallon J. (2004), Child Sexual Abuse: A Review of the Literature, preuzeto sa: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.123.1011&rep=rep1&type=pdf>, pristupljeno 21.06.2011.
- Walter M., Witzel J., Wiebking C., Gubka U., Rotte M., Schiltz K., Bermpohl F., Tempelmann C., Bogerts B., Heinze H.J. and Northoff G. (2007), Pedophilia is Linked to Reduced Activation in Hypothalamus and Lateral Prefrontal Cortex During Visual Erotic Stimulation, *Biological Psychiatry*, 62 (6), 698–701.
- Ward T., Polaschek D., Beech A. R. (2006), *Theories of sexual offending*, Chichester, U.K: Wiley.
- Ward T., Keenan T., Hudson S. M. (2000), Understanding cognitive, affective, and intimacy deficits in sexual offenders: A developmental perspective, *Aggression and Violent Behavior*, 5, 41–62.
- Wilson K., James A. L. (Eds.) (2007), *The child protection handbook: the practitioner's guide to safeguarding children*, China: Elsevier Health Sciences.

CHILD SEXUAL ABUSE – TEORETICAL APPROACHES

By Nikola PETKOVIC, Jelena DIMITRIJEVIC, Mirjana DJORDJEVIC

ABSTRACT

The issue of sexual violence against children is the subject of serious scientific research for several decades. Moreover, it is a topic that in recent years also attracts the attention of the general public, both in the world and in our society. However, local authors have not seriously dealt with etiology and psychodynamics of pedophilia. At the same time, there is plenty of literature, mainly foreign, which is precisely oriented to the explanation of etiology of various forms of sexual abuse of children, focusing on the etiological dimensions of pedophilia and characteristics of perpetrators.

Basing on the review and analysis of available national and international literature, the aim of this paper is to present the leading scientific theories and concepts that offer an explanation of the phenomenon of child sexual abuse. Thus, it will be primarily given review of biological explanation, then Finklehor's preconditional model, Quadripartite model of Hall and Hirshman, as well as Eliot's papers that explain the nature of abuse of child pornography.

Key words: sexual abuse, children, pedophilia, etiology, theories